

PISA Xalqaro Baholash Dasturi Asosida Tabiiy-Ilmiy Savodxonlikni Rivojlantirishda Ilg'Or Xorijiy Tajribalardan Foydalanish

Toshpulatova Shaxlo Ochilovna

Qori Niyoziy nomidagi tarbiya pedagogikasi milliy instituti doktoranti., O'zbekiston milliy pedagogika universiteti Fizika kafedrası dotsenti. PhD

Anotatsiya: Mazkur maqolada PISA xalqaro baholash dasturining tabiiy-ilmiy savodxonlikni aniqlashdagi roli, uning mezonlari va baholash uslublari tahlil qilinadi. Ilg'or xorijiy tajribalarga tayangan holda o'quvchilarda ilmiy fikrlash, muammo yechish va eksperimental yondashuv ko'nikmalarini shakllantirishning samarali usullari ko'rib chiqiladi. Shuningdek, xalqaro ta'lim tizimida PISA mezonlarini integratsiya qilishning afzalliklari va amaliy tavsiyalari taqdim etiladi.

Kalit so'zlar: PISA, tabiiy-ilmiy savodxonlik, xalqaro baholash, ilg'or xorijiy tajriba, ilmiy fikrlash, muammo yechish, eksperiment, ta'lim sifatini oshirish.

Ma'lumki, O'zbekiston Respublikasi Prezidentining farmoniga¹ muvofiq umumiy o'rta va maktabdan tashqari ta'limni tizimli isloh qilishning ustuvor yo'nalishlarini belgilash, o'sib kelayotgan yosh avlodni ma'naviy-axloqiy va intellektual rivojlantirishni sifat jihatdan yangi darajaga ko'tarish, o'quv tarbiya jarayoniga ta'limning innovatsion shakllari va usullarini joriy etish maqsadida, **O'zbekiston Respublikasining 2030-yilga kelib PISA xalqaro dasturi reytingida jahonning birinchi 30 ta ilg'or mamlakatlari qatoriga kirishiga erishish** hamda xalq ta'limi tizimida ta'lim sifatini baholash sohasidagi xalqaro tadqiqotlarni tashkil etish asosida o'quvchilarning o'qish, matematika va tabiiy yo'nalishdagi fanlardan savodxonlik darajasini baholashga yo'naltirilgan ta'lim sifatini baholashning milliy tizimini yaratish vazifalari belgilangan.

Rivojlangan davlatlarning xalqaro baholash dasturlaridagi yutuqlarini tahlil qilishda yana bir nechta muhim jihatlarni ta'kidlab o'tish lozim. *Birinchi*dan, ushbu mamlakatlar ta'lim sifatini baholash va monitoring qilishning milliy tizimlarini ham yaratgan bo'lib, ular xalqaro baholash dasturlari bilan uzviy bog'liq holda faoliyat yuritadi. Milliy baholash tizimlari xalqaro tadqiqotlar o'rtasidagi davrlarda ham ta'lim sifatini nazorat qilish, mavjud muammolarni aniqlash va zarur chora-tadbirlarni ko'rish imkonini beradi.²

*Ikkinchi*dan, rivojlangan davlatlar o'z ta'lim tizimlarida o'quvchilarning ijtimoiy-hissiy ko'nikmalarini rivojlantirishga ham alohida e'tibor qaratadi. Ushbu ko'nikmalar o'quvchilarning jamiyatga moslashishi, muloqot qilishi va jamoada ishlashi uchun muhim sanaladi. Tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, ijtimoiy-hissiy ko'nikmalarga ega bo'lgan o'quvchilar nafaqat xalqaro baholash dasturlarida, balki keyingi ta'lim bosqichlari va kasbiy faoliyatda ham yuqori natijalarga erishadi.³

¹O'zbekiston Respublikasi Prezidentining "O'zbekiston Respublikasi Xalq ta'limi tizimini 2030-yilgacha rivojlantirish konsepsiyasini tasdiqlash to'g'risida" 2019-yil 29-apreldagi PF-5712-sonli Farmoni.

² Grek, S. (2020). From Washington to PISA: The new core of transnational education governance. Education Governance and Social Theory: Interdisciplinary Approaches to Research, 163.

³ Scheerens, J. (Ed.). (2014). Effectiveness of time investments in education: Insights from a review and meta-analysis. Springer Science & Business Media.

Uchinchidan, rivojlangan davlatlar ta'lim tizimida o'quvchilarning individual ehtiyojlari va qiziqishlarini hisobga olishga harakat qiladi. Bu borada turli xil ta'lim dasturlari, fakultativ mashg'ulotlar, to'garaklar va loyihalar taklif etiladi. Shunday qilib, har bir o'quvchi o'z iqtidori va imkoniyatlarini to'liq ro'yobga chiqarish uchun qulay sharoitga ega bo'ladi.

Xalqaro baholash dasturlari rivojlangan davlatlar uchun nafaqat ta'lim sifatini oshirish, balki iqtisodiy rivojlanish va jamiyat farovonligini ta'minlashda ham muhim omil hisoblanadi. Yuqori malakali kadrlar, innovatsion g'oyalar va raqobatbardosh iqtisodiyot aynan sifatli ta'lim tizimi negizida shakllanadi. Shu bois, rivojlangan mamlakatlar xalqaro baholash dasturlarida qatnashish va yuqori natijalarga erishishni strategik maqsad sifatida belgilaydi. Rivojlangan davlatlarning xalqaro baholash dasturlaridagi muvaffaqiyati ularning ta'lim sohasidagi kompleks yondashuvlari, milliy va xalqaro baholash tizimlarining uyg'unligi, o'quvchilarning ijtimoiy-hissiy ko'nikmalari va individual ehtiyojlariga e'tibor hamda ta'lim va iqtisodiy taraqqiyotning o'zaro bog'liqligini anglab yetishi natijasida yuzaga kelmoqda.

Bugungi kunda ta'lim sifati va samaradorligi xalqaro miqyosda muhim ahamiyat kasb etmoqda. Davlatlar o'z ta'lim tizimlarini takomillashtirish va jahon standartlariga mos ravishda rivojlantirish uchun turli xil xalqaro baholash dasturlarida ishtirok etmoqda. Ushbu dasturlar orasida PISA, TIMSS va PIRLS kabi nufuzli tadqiqotlar alohida o'rin tutadi. Aynan shu xalqaro baholash dasturlarida Singapur, Yaponiya va Janubiy Koreya kabi Osiyo davlatlari doimiy ravishda yuqori natijalarni qayd etib kelmoqda. Masalan, Singapur ta'lim tizimi so'nggi yillarda xalqaro baholash dasturlarida eng yuqori natijalarni qayd etib kelmoqda. 2018-yilda o'tkazilgan PISA tadqiqotlarida Singapur o'quvchilari o'qish, matematika va tabiiy fanlar bo'yicha eng yuqori o'rinlarni egalladi. Shuningdek, 2019-yildagi TIMSS natijalariga ko'ra, Singapur 4 va 8-sinf o'quvchilari matematika va tabiiy fanlar bo'yicha ham eng yuqori ballarni to'pladi. Bunday muvaffaqiyatning asosiy omillari sifatida Singapur ta'lim tizimining o'ziga xos xususiyatlari, jumladan, o'qituvchilarning yuqori malakasi, o'quv dasturlarining mukammalligi, ta'lim texnologiyalarining keng qo'llanilishi va o'quvchilarni rag'batlantirishga qaratilgan tizimli yondashuv kabi jihatlar e'tirof etiladi.⁴

Yaponiya ta'lim tizimi ham xalqaro baholash dasturlarida yuqori natijalarga erishib kelmoqda. 2018-yilgi PISA tadqiqotlarida Yaponiya o'quvchilari matematika bo'yicha 5-o'rinni, o'qish va tabiiy fanlar bo'yicha esa 6-o'rinni egalladi.⁵ 2019-yildagi TIMSS natijalariga ko'ra, Yaponiya 4-sinf o'quvchilari matematika bo'yicha 3-o'rinni, tabiiy fanlar bo'yicha esa 4-o'rinni qo'lga kiritdi. Yaponiya ta'lim tizimining muvaffaqiyati uning an'anaviy qadriyatlarga asoslanishi, o'qituvchilarning fidokorona mehnati, o'quv dasturlarining fundamental fanlar va amaliy ko'nikmalarga yo'naltirilganligi hamda jamiyatda ta'limning yuqori mavqega ega ekanligi bilan izohlanadi.

Janubiy Koreya ta'lim tizimi ham xalqaro maydonlarda o'zining yuqori sifati bilan ajralib turadi. 2018-yilgi PISA tadqiqotlarida Janubiy Koreya o'quvchilari o'qish bo'yicha 3-o'rinni, matematika va tabiiy fanlar bo'yicha esa 4-o'rinni egalladi. 2019-yildagi TIMSS natijalariga ko'ra, Janubiy Koreya 4-sinf o'quvchilari matematika va tabiiy fanlar bo'yicha 2-o'rinni qo'lga kiritdi.⁶ Janubiy Koreya ta'lim tizimining muvaffaqiyati uning raqobatbardosh va innovatsion muhitga ega ekanligi, o'qituvchilar va o'quvchilarning mehnatsevarligi hamda ta'limning ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanishdagi ustuvor o'rni bilan bog'liq.

Ushbu davlatlarning ta'lim sohasidagi yutuqlari ularning o'ziga xos milliy qadriyatlari va ta'lim an'analari bilan chambarchas bog'liq. Ularning ta'lim tizimlari akademik bilimlarni chuqur o'zlashtirishga, o'quvchilarning qobiliyatlarini har tomonlama rivojlantirishga hamda ta'lim va tarbiyani uzviy bog'lashga qaratilgan. Shu bilan birga, ushbu mamlakatlar ta'lim sohasidagi ilg'or xalqaro tajribalarni o'rganish va amaliyotga tatbiq etishga alohida e'tibor qaratadi.

⁴ Deng, Z., & Gopinathan, S. (2016). PISA and high-performing education systems: Explaining Singapore's education success. *Comparative Education*, 52(4), 449-472. <https://doi.org/10.1080/03050068.2016.1219535>

⁵ OECD. (2019). *PISA 2018 Results (Volume I): What Students Know and Can Do*. <https://doi.org/10.1787/5f07c754-en>

⁶ Mullis, I. V. S., Martin, M. O., Foy, P., Kelly, D. L., & Fishbein, B. (2020). *TIMSS 2019 International Results in Mathematics and Science*. <https://timssandpirls.bc.edu/timss2019/international-results/>

Singapur, Yaponiya va Janubiy Koreyaning ta'lim sohasidagi muvaffaqiyatini ta'minlagan yana bir muhim omil bu - davlat siyosatining ta'limni ustuvor yo'nalish sifatida e'tirof etishi va unga katta mablag'lar ajratishidir. Ushbu mamlakatlar ta'lim tizimini takomillashtirishga qaratilgan islohotlarni izchil amalga oshirib, zamonaviy o'quv muhitini yaratish, o'qituvchilar salohiyatini oshirish, ta'lim sifatini nazorat qilish va baholash tizimini takomillashtirish kabi yo'nalishlarda tizimli ishlarni olib bormoqda.

Xulosa qilib aytganda, Singapur, Yaponiya va Janubiy Koreya kabi Osiyo davlatlarining PISA va boshqa xalqaro baholash dasturlaridagi muvaffaqiyati ularning ta'lim sohasiga bo'lgan yuksak e'tibori, milliy qadriyatlarni ta'limga singdira olishi, tabiiy fanlarni o'qitishda innovatsion yondashuvlarni joriy etishi va ta'lim sifatini oshirishga qaratilgan tizimli sa'y-harakatlari natijasi hisoblanadi. Ushbu mamlakatlarning ta'lim sohasidagi tajribasi biz uchun ham ibrat maktabi bo'lib xizmat qilishi zarur.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

1. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining "O'zbekiston Respublikasi Xalq ta'limi tizimini 2030-yilgacha rivojlantirish konsepsiyasini tasdiqlash to'g'risida" 2019-yil 29-apreldagi PF-5712-sonli Farmoni.
2. Grek, S. (2020). From Washington to PISA: The new core of transnational education governance. *Education Governance and Social Theory: Interdisciplinary Approaches to Research*, 163.
3. Scheerens, J. (Ed.). (2014). *Effectiveness of time investments in education: Insights from a review and meta-analysis*. Springer Science & Business Media.
4. Deng, Z., & Gopinathan, S. (2016). PISA and high-performing education systems: Explaining Singapore's education success. *Comparative Education*, 52(4), 449-472. <https://doi.org/10.1080/03050068.2016.1219535>
5. OECD. (2019). *PISA 2018 Results (Volume I): What Students Know and Can Do*. <https://doi.org/10.1787/5f07c754-en>
6. Mullis, I. V. S., Martin, M. O., Foy, P., Kelly, D. L., & Fishbein, B. (2020). *TIMSS 2019 International Results in Mathematics and Science*. <https://timssandpirls.bc.edu/timss2019/international-results/>
7. Meliqo'ziyev D.J. PISA xalqaro baholash dasturi asosida o'quvchilarning tabiiy-ilmiy savodxonligini rivojlantirishning kontseptual asoslari Qo'qon davlat pedagogika instituti, 2023.